

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ В СТРУКТУРІ ЗДІБНОСТЕЙ ЛІТЕРАТУРНО ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ: ПОГЛЯДИ Д. М. ОВСЯНИКО-КУЛИКОВСЬКОГО

Загурська Е.В. Духовні цінності в структурі здібностей літературно обдарованої особистості: погляди Д.М. Овсянико-Куликовського. У статті аналізується питання ролі духовних цінностей для розвитку літературно обдарованої особистості, яке для відомого літературознавця, мовознавця, психолога, історика культури Д.М. Овсянико-Куликовського стало вихідним пунктом міркувань про долю не лише культури, а й всього людства. В систему цінностей, в контексті яких функціонує духовність, зокрема входять моральні та громадянські цінності, серед яких найважливіше місце посідають почуття патріотизму, ідентичності з національною спільнотою, усвідомлення ролі рідної мови у життєдіяльності нації тощо. Усі ці духовні цінності враховував Д.М. Овсянико-Куликовський в своїх дослідженнях літературно обдарованої особистості.

Ключові слова: духовність, моральність, психологія релігійності, літературно обдарована особистість, аперцепція, економія психічної енергії людини.

Загурская Э.В. Духовные ценности в структуре способностей литературно одаренной личности: взгляды Д.Н. Овсянико-Куликовського. В статье анализируется вопрос роли духовных ценностей для развития литературно одаренной личности, который для известного литературоведа, лингвиста, психолога, историка культуры Д.Н. Овсянико-Куликовського стал исходным пунктом рассуждений о судьбе не только культуры, но и всего человечества. В систему ценностей, в контексте которых функционирует духовность, в частности входят моральные и гражданские ценности, среди которых важнейшее место занимают чувство патриотизма, идентичности с национальным сообществом, осознание роли родного языка в жизнедеятельности нации и т.п. Все эти духовные ценности учитывал Д.Н. Овсянико-Куликовський в своих исследованиях литературно одаренной личности.

Ключевые слова: духовность, моральность, психология религиозности, литературно одаренная личность, апперцепция, экономия психической энергии человека.

Постановка проблеми. Однією із важливих складових психології літературно обдарованої особистості, на думку Д.М. Овсянико-Куликовського, є духовність. Поняття духу, яке нерозривно пов'язане із законом збереження психічної енергії, є одним із глибинних понять психологічної концепції вченого; особливе значення моралі та релігії в житті обдарованої особистості прослідковується в переважній більшості його праць про визначних письменників.

Д.М. Овсянико-Куликовський в питанні моралі відроджує платонівську традицію, платонівську ієрархію понять, в якій верховне місце займає ідея блага. Різниця лиш в тім, що у вченого загальну основу науки і моралі становить не ідея в платонівському розумінні, а «людська психологія, приведена до певної міри – тілесного і душевного здоров'я. Вона і є тим "благом" для Овсянико-Куликовського, якому підпорядковані такі сфери культури, як наука і мораль» [2, с. 199]. У контексті релігійності Д.М. Овсянико-Куликовський розглядає психологічні особливості релігійної свідомості, проте по

відношенню до літературно обдарованої особистості особливого значення набувають релігійні почуття.

Наразі, як вважають сучасні українські вчені, «синтез наукового та релігійного тлумачення духу, духовності вже стає фактом, що сприяє більш глибокому змістовному розумінню складної психічної реальності, а тому і більш продуктивній трактовці явищ обдарованості і таланту» [12, с. 86]. Д.М. Овсянко-Куликовський надавав великого значення духовним цінностям в житті обдарованої особистості, проте цей аспект його психологічної спадщини наразі не досліджений, що й обумовило тему даної статті.

Аналіз останніх публікацій. Сучасні дослідники зазначають, що в систему цінностей, в контексті яких функціонує духовність, входять моральні та громадянські цінності, серед яких найважливіше місце посідають наступні: почуття патріотизму, ідентичності з національною спільнотою; глибоке усвідомлення ролі рідної мови (мови роду) у життєдіяльності нації, держави; відповідальність за долю нації; повага до інших національних спільнот; естетичні цінності; інтелектуальні цінності; екологічні цінності; валеологічні цінності; світоглядні цінності [1, с. 9]. Про прямий зв'язок духовності з націоналізмом вказував І.О. Сікорський, зазначаючи, що «націоналісти у всіх країнах – це такі люди, які хочуть показати душевні якості та духовну міць свого народу», а «поезія, мистецтво, живопис, наука – (...) це все питання духу, які є однаково важливими для всього людства, яка би нація їх не розробляла» [13, с. 2, 5].

Усі ці духовні цінності враховував Д.М. Овсянко-Куликовський в своїх дослідженнях як обдарованої особистості, так і психологічних характеристик особистості як цілісної системи. Важливість його пошуків засвідчує той факт, що сучасні науковці, зокрема О.Л. Музика, надають поняттю духовності особливого значення для становлення обдарованої особистості. Так, на переконання О.Л. Музики, «незважаючи на те, що поняття «духовність» є загальним і межовим, очевидно, що його науковий аналіз має робитися винятково у межах об'єкт-предметного співвідношення тієї чи іншої науки. Відтак постає питання про вираження цього поняття через психологічні категорії та терміни, про його операціоналізацію і, водночас, про відмежування від категоріально-термінологічного апарату та методів дослідження, іманентних іншим наукам, філософії та теології» [3, с. 358].

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження полягає в тому, щоби на основі праць Д.М. Овсянко-Куликовського про обдаровану особистість дослідити значення духовних цінностей в структурі здібностей літературно обдарованої особистості. Для досягнення поставленої мети слід розв'язати такі **завдання**:

1. Визначити особливості функціонування духовних цінностей згідно із законом збереження психічної енергії.

2. Визначити роль морального імперативу для становлення та розвитку літературно обдарованої особистості.

3. Проаналізувати особливості релігійності в творчості видатних письменників (Г. Гейне, М. В. Гоголь, Л. Толстой).

Виклад методики і результатів дослідження. У розвитку особистості (індивід – особистість – індивідуальність) Д.М. Овсянко-Куликовський розрізняв дві фази: (індивід – особистість) – рух до суспільства, соціалізація; (особистість – індивідуальність) – рух від суспільства, індивідуалізація. Однак особистість є не лише вищим психічним синтезом усіх сфер душі та «продуктом спільноти», а й результатом розвитку, за класифікацією почуттів, над-соціальних почуттів, які знаходяться вище соціальних, «набувають особливого змісту, особливого значення і призначення й особливої сили» [14, с. 16]. До цієї категорії відносяться релігійні почуття та моральний

імператив. Релігія та етика загалом виступають «потужними двигунами» еволюції суспільства, їхня особливість у тому, що вони синтезують дві сфери душі людини – думку та почуття.

У контексті психології літературної творчості вчений намагався пояснити механізм виникнення процесів індивідуальної душевної життєдіяльності у глибинах індивідуального переживання, розуміючи це виникнення як самопородження духу. «Затверділим індивідуальним духом» є факти, які треба пояснювати та систематизувати (наука, мистецтво, релігія тощо). Для їх пояснення треба піднятися до витоків творчої діяльності, завжди індивідуальної. Там потрібно «прослідкувати, що і як пульсує у душі творця, чи є він митець, або вчений, або релігійний геній та пророк, який закон керує у прихований спосіб проявами його творчості, граючи роль того, що Тен називав «панівною властивістю душі». До зазначеного закону збереження психічної енергії зводиться діяльність так званих кореневих функцій духу. Ці функції зводяться, з одного боку, до звільнення певної кількості духовної енергії для породження мистецтва, науки, релігії, з іншої ж – до систематизуючої та впорядковуючої обробки їх у формі аперцепції, що полягає у певному впорядкованому та однозначному віднесенні створеного до вже наявного. Аперцепція, у свою чергу, підпорядкована закону економії психічної енергії, який є, на думку послідовників Д.М. Овсянико-Куликовського, основним законом духовного життя [11, с. XXII], адже аперцепуюча діяльність, результати якої виявляють та містять у собі збережену енергію, завжди здійснюється більш чи менш економно. За своїм змістом ці результати (за О.О. Потєбнею, «згущення думки» або ж «акумулятори») відповідають властивостям духу, котрий їх створив. Але часто вони досягають такої цінності, що набувають загального значення.

Релігійні та моральні почуття вчений визначає як над-соціальні, які посідають особливе місце у розвитку людини (згідно класифікації вченого, почуття поділяються на органічні, над-органічні, соціальні та над-соціальні). Моральне начало дослідник передусім розглядає як психічне явище, наголошуючи на його подвійній природі: індивідуальній та соціальній. Він зазначає, що цю подвійність можна ретельно дослідити за допомогою самоспостереження [6, с. 266].

Цінність обдарованих особистостей, які своєю творчістю «розширюють горизонти думки та надають нам можливості зазирнути в безкінечну далечинь пізнання» [9, с. 19] тим більша, що вони, на думку дослідника, призводять до прогресу не лише науки та мистецтва, а людства. Таким чином, питання моралі стали вихідним пунктом міркувань вченого про долю культури і всього людства. На його думку, без серйозного перегляду вже сформованих поглядів на сутність моралі остання не зможе успішно виконувати своє високе призначення.

Складовими морального укладу літературно обдарованої особистості є «глибока *правдивість* мислення, *щирість* пізнавальних процесів, прагнення, невблаганність категоричного імперативу моральності». Моральний ідеал особистості, в т.ч. і обдарованої, дослідник прирівнює до безкінечності [9, с. 20]. Мораль, на його думку, повинна опиратися на розум, що пізнає єдність космосу; останній, в свою чергу, підкоряється універсальним законам, в яких коріняться норми моралі. Таким є фундамент «вищої людської моралі».

Отже, сутність поглядів Д. М. Овсянико-Куликовського на проблеми моралі можна виразити таким чином: мораль у своїй основі космічна, проте за спрямованістю – антропоцентрична. Вчений також докладно розмірковує про питання моралі в співвідношенні «норма – патологія», проте це не стосується обдарованої особистості, яка а рїогі вивищується над широким загалом.

Роль релігії для становлення, зокрема, обдарованої особистості дослідник трактує таким чином. На його думку, те, що є розділеним між філософією та наукою з одного боку та мистецтвом – з іншого, виявляється у психології релігійного почуття та свідомості нерозділеним: воно присутнє там як недиференційоване психологічне ціле. У взаємозв'язку звернення думки та почуття до Божества, тобто надлюдського (космічного), та зосередження релігійних думок та прагнень на людському і в тому, яким чином він проявляється в свідомості віруючої людини, Д.М. Овсянко-Куликовський вбачав психологічний еквівалент «тих двох ідеальних прагнень духа людського, які в розрізненому та складному вигляді є в науці та філософії (ідея космічного) та у мистецтві (культ людського)». Це є свідченням, на думку вченого, того, що лише психічний синтез науково-філософської та художньої діяльності може слугувати еквівалентом цієї сторони релігійності, і такий синтез є «цілим подвигом, що передбачає виняткову геніальність» [4, с. 176, 177].

З позиції Е. Маха дослідник аналізує також психологічні основи релігійності. Якщо розглядати науково-філософську та художню творчість як сукупність психічних процесів, що зберігають духовну силу та слугують осередками накоплення енергії, то, відповідно, зв'язок людської душі з надлюдським теж може бути своєрідним осередком збереження та накоплення енергії. Учений зазначає, що, на відміну від релігійного почуття, художня творчість потребує великої витрати розумової праці, розвитку особливих – вищих – інтересів, нахилу до абстрактного мислення, що вступає в суперечність з побутовим життям, яке «розсіює» психічну силу. Релігія, навпаки, не вимагає від «середньої людини» великих витрат душевної сили та особливих розумових та емоційних зусиль, будучи «майже дармовим осередком психічної концентрації та оновлення душевних сил» [4, с. 177]. Позиція Д.М. Овсянко-Куликовського певним чином переформується із думками визначного математика та філософа А. Пуанкаре, на наукову творчість якого значною мірою вплинули ідеї позитивістів і, зокрема, Е. Маха [10, с. 205].

Особливості релігійності обдарованої особистості дослідник розглядає також крізь призму національності, в деяких випадках ототожнюючи його з поняттям «крові». Так, розмірковуючи над особливістю релігійності Г. Гейне, він зазначає, що Гете, – за мовою, національністю та «за кров'ю» – був поет німецький, але водночас в «його геніальній голові було підбито підсумки загальноєвропейської багатовікової цивілізації», а Г. Гейне був за кров'ю й за основними рисами свого духовного складу спадкоємцем єврейського народу, і в «його геніальній голові та «розірваній» душі було підбито підсумки багатовікового релігійного надбання і світової скорботи, що накопичувалися в свідомості кращих представників цього народу ще з біблійних часів» [4, с. 135]. На думку дослідника, Гейне споріднює зі Спінозою національний геній; в останнього особиста геніальність поєднувалася з національним єврейським генієм, який, в свою чергу, корінився в релігійній творчості.

Подібні думки вчений висловлює також у міркуваннях про вплив релігійності на особистість М. Гоголя. Уся історія творчості письменника, на переконання Д.М. Овсянко-Куликовського, є процесом боротьби з силою натиску художніх ідей та образів, а процес «копирсання в непотребі та смітті душ людських» [5, с. 35], з одного боку, та граничний егоцентризм натури, наслідком якого була приреченість на постійне відчуття тиску центрального «я» на всю психіку стали для Гоголя смертельно отруйними. Релігія Гоголя, на переконання дослідника, носила яскраво виражений міфологічний ґатунок: він вірував архаїчно сліпо, до того ж не лише в бога, але й в диявола. Цей дуалізм переслідував визначного письменника до смерті.

Схожі думки він висловлює, аналізуючи особистість Л. Толстого. Він зазначав, що Л. Толстой в своїх творах хотів втілити всі ті істини, до яких він йшов складним шляхом релігійного самозаглиблення.

У контексті релігійності дослідник аналізує таку притаманну обидвом письменникам рису, як егоцентризм. Він зауважує, що егоцентризм не варто ототожнювати з егоїзмом, вони є явищами різного порядку: егоїзм – моральної сфери, егоцентризм – загальнопсихологічної (навіть психофізичної). На думку вченого, егоцентричній натурі важко абстрагуватися від власного «я», забути про нього, віддатися справі, стражданню, насолоді так, аби при цьому не думати про своє «я», котре діє, страждає та насолоджується. Це – величезний тягар душі, що вимагає противаги, і всі егоцентричні натури інстинктивно шукають собі опору в об'єктивній сфері – у навколишньому середовищі, у діяльності, скерованій на зовнішній світ. Але є й такі, для кого найкращою опорою стає релігія: «їхнє гіпертрофоване «я» не знаходить собі достатнього врівноваження в антитезах: *я та родина, я та суспільство, я та батьківщина, я та народ, я та людство* й потребує також релігійної антитези: *я та бог*» [5, с. 37]. Д.М. Овсянико-Куликовський, детально описуючи психологічний стан М. Гоголя під час роботи над романом «Мертві душі», зазначає, що релігійна антитеза «я та бог» з часом почала створюватися поряд з егоцентричною антитезою «я (Гоголь) та Русь», на якій був заснований весь задум роману. Цей складний процес з часом переставав бути пошуками письменника-сатирика і перетворювався на місію – мораліста та релігійного сподвижника. Гоголь все більше заглиблювався в себе та шукав морального просвітлення, з часом він все більше стверджуючись в думці, що лише силою цього релігійного підйому він буде в стані завершити свою працю і створити визначний твір, котрий одразу «зрушить Росію Чичикових уперед» [5, с. 38-39].

Д.М. Овсянико-Куликовський зазначає, що, на відміну від Л. Толстого, авторові «Мертвих душ» – величезної національної епопеї, де «опукло та яскраво виставлено перед всенародні очі наше «нічогонеробство» [7, с. 266], був притаманний граничний егоцентризм натури, з гіпертрофованим центром психіки, що характеризувалося надмірним відчуттям та усвідомленням свого «я». Такий егоцентризм вчений називає «отрутою», яка, певною мірою й до певного часу, знешкоджувалася іншим властивим йому даром – «благочинним, але й фатальним даром релігійності» [5, с. 36], який був тісно пов'язаний з містичними прозріннями. Дослідник до відношенню до М. Гоголя навіть вживає термін «містична релігійність»: «іпохондрична, у повній відповідності з іпохондричним характером його морального почуття» [8, с. 211]. Разом з тим, на думку вченого, вона була відзначена рисами явно архаїчними. Цей різновид релігійності для обдарованої особистості, схильної до моральної іпохондрії, не може бути джерелом духовного оздоровлення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. З наведеного вище можна зробити такі висновки.

1. Визначено, що духовні цінності формуються та функціонують згідно із законом збереження психічної енергії.

2. Доведено, що питання моралі стали вихідним пунктом міркувань Д.М. Овсянико-Куликовського не лише про цінність обдарованих особистостей в контексті долі культури, а й їхній вклад в розвиток людства.

3. Проаналізовано особливості релігійності в творчості видатних письменників (Г. Гейне, М.В. Гоголь, Л. Толстой).

Список використаних джерел

1. Виховання духовності особистості: навчально-методичний посібник / [М.Й. Боришевський, Л.І. Пилипенко, О.І. Пенькова та ін.]; за заг. ред. М.Й. Боришевського. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 104 с.
2. Крутоус В.П. Эстетика и время. Книга взаимоотражений / В.П. Крутоус. – СПб.: Алетейя, 2012. – 672 с.
3. Музика О.Л. Духовність обдарованої особистості: суб'єктно-ціннісний підхід до дослідження / О.Л. Музика // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Том IX: Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. Випуск 9. – К.: Талком, 2016. – С. 357-367.
4. Овсяннико-Куликовский Д.Н. Вопросы психологии творчества: Пушкин. Гейне. Гете. Чехов. К психологии мысли и творчества / Д.Н. Овсяннико-Куликовский. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 301 с. (Из наследия мировой психологии).
5. Овсяннико-Куликовский Д.Н. Гоголь / Д.Н. Овсяннико-Куликовский // Собрание сочинений. – Т. 1. – СПб.: Издание И.Л. Овсяннико-Куликовской, 1912. – 197 с.
6. Овсяннико-Куликовский Д.Н. И.С. Тургенев / Д.Н. Овсяннико-Куликовский // Собр. сочинений: в 9 т. – Т. 2. – СПб.: Общественная польза: Прометей, 1909. – [3], 271, [1] с.
7. Овсяннико-Куликовский Д.Н. Литературно-критические работы: в 2 т. / Д.Н. Овсяннико-Куликовский. – М.: Художественная литература, 1989. – Т. 1. – 542 с.
8. Овсяннико-Куликовский Д.Н. Литературно-критические работы: в 2 т. / Д.Н. Овсяннико-Куликовский. – М.: Художественная литература, 1989. – Т. 2. – 526 с.
9. Овсяннико-Куликовский Д.Н. О значении научного языкознания для психологии мысли / Д.Н. Овсяннико-Куликовский // Вопросы теории и психологии творчества / Изд.-составитель Б.А. Лезин. – Харьков, 1907. – С. 1-20.
10. Пуанкаре А. Наука и нравственность / А. Пуанкаре // Вопросы теории и психологии творчества. – Т. VII. – Х., 1916. – С. 191-217.
11. Райнов Т. «Психология творчества» Овсяннико-Куликовского / Т. Райнов // Вопросы теории и психологии творчества. – Т. 5. – Х., 1914. – С. VIII – XVI.
12. Рибалка В.В. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник / В.В. Рибалка // Київ, Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – 424 с.
13. Сикорский И.А. О психологических основах национализма / И.А. Сикорский. – К.: Типография товарищества И.Н. Кушнерев и Ко, 1910. – 15 с.
14. Сухих С.И. Психологическое литературоведение Д.Н. Овсяннико-Куликовского. Из лекций по истории русского литературоведения / С.И. Сухих. – Нижний Новгород: Издательство «Китиздат», 2001. – 120 с.

References transliterated

1. Vykhovannia dukhovnosti osobystosti: navchalno-metodychnyi posibnyk / [M.Y. Boryshevskiy, L.I. Pylypenko, O.I. Penkova ta in.]; za zah. red. M.Y. Boryshevskoho. – Kirovohrad: Imeks-LTD, 2013. – 104 s.
2. Krutous V. P. Estetyka y vremia. Knyha vzaymootrazhenyi / V. P. Krutous. – SPb.: Aleteiia, 2012. – 672 s.
3. Muzyka O.L. Dukhovnist obdarovanoi osobystosti: sub'iektno-tsinnisnyi pidkhid do doslidzhennia / O.L. Muzyka // Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuksa NAPN Ukrainy. – Tom IX: Zahalna psykholohiia. Istorychna psykholohiia. Etnichna psykholohiia. Vypusk 9. – K.: Talkom, 2016. – S. 357-367.
4. Ovsianyko-Kulykovskiy D.N. Voprosy psykholohyy tvorchestva: Pushkyn. Heine. Hete. Chekhov. K psykholohyy mysly y tvorchestva / D. N. Ovsianyko-Kulykovskiy. – M.: Knyzhnyi dom «LYBROKOM», 2009. – 301 s. (Yz nasledyia myrovoi psykholohyy).
5. Ovsianyko-Kulykovskiy D.N. Hohol / D. N. Ovsianyko-Kulykovskiy // Sobraneye sochynenyi. – T. 1. – SPb.: Yzdanye Y. L. Ovsianyko-Kulykovskoi, 1912. – 197 s.

6. Ovsianyko-Kulykovskiy D.N. Y.S. Turhenev / D.N. Ovsianyko-Kulykovskiy // *Sobr. sochynenyi: v 9 t. – T. 2. – SPb.: Obshchestvennaia polza: Prometei, 1909. – [3], 271, [1] s.*
7. Ovsianyko-Kulykovskiy D.N. *Lyteraturno-krytycheskye raboty: v 2 t. / D.N. Ovsianyko-Kulykovskiy. – M.: Khudozhestvennaia lyteratura, 1989. – T. 1. – 542 s.*
8. Ovsianyko-Kulykovskiy D.N. *Lyteraturno-krytycheskye raboty: v 2 t. / D.N. Ovsianyko-Kulykovskiy. – M.: Khudozhestvennaia lyteratura, 1989. – T. 2. – 526 s.*
9. Ovsianyko-Kulykovskiy D.N. *O znachenyy nauchnoho yazykoznanyya dlia psykholohyy mysly / D. N. Ovsianyko-Kulykovskiy // Voprosy teoryy y psykholohyy tvorchestva / Yzd.-sostavyytel B.A. Lezyn. – Kharkov, 1907. – S. 1-20.*
10. Puankare A. *Nauka y npravstvennost / A. Puankare // Voprosy teoryy y psykholohyy tvorchestva. – T.VII. – Kh., 1916. – C. 191-217.*
11. Rainov T. «*Psykholohyya tvorchestva*» Ovsianyko-Kulykovskoho / T. Rainov // *Voprosy teoryy y psykholohyy tvorchestva. – T.5. – Kh., 1914. – S. VIII – XVI.*
12. Rybalka V.V. *Slovyk iz psykholohii ta pedahohiky obdarovanosti i talantu osobystosti: terminolohichni slovyk / V.V. Rybalka // Kyiv, Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2016. – 424 s.*
13. Sykorskiy Y.A. *O psykholohycheskykh osnovakh natsyonalizma / Y. A. Sykorskiy. – K.: Typohrafiya tovaryshchestva Y.N. Kushnerev y Ko, 1910. – 15 s.*
14. Sukhykh S.Y. *Psykholohycheskoe lyteraturovedenyye D. N. Ovsianyko-Kulykovskoho. Yz lektsyy po ystorry russkoho lyteraturovedenyya / S.Y. Sukhykh. – Nyzhnyi Novhorod: Yzdatelstvo «KyTyzdat», 2001. – 120 s.*

Zahurska E.V. Spiritual values in the skills structure of literary-gifted personality: views of D.M. Ovsianyko-Kulykovskiy. According to D.M. Ovsianyko-Kulykovskiy, one of the important components of the psychology of a literary gifted personality is spirituality. Modern scholars point out that the system of values, in the context of which spirituality operates, includes moral and civic values, among which the most important place is occupied by such ones as the feelings of patriotism, identity with the national community; a deep awareness of the role of the mother tongue in the life of the nation, the state; responsibility for the nation's destiny, etc. All these spiritual values were taken into account by D.M. Ovsianyko-Kulykovskiy in his studies of a literary gifted personality.

He regards the moral principle as a psychic phenomenon, emphasizing its dual nature: individual and social. The value of a gifted person is all the more so that his or her creativity leads to the progress of not only science and art, but humanity. The essence of the views of D.M. Ovsianyko-Kulykovskiy on the problems of morality can be expressed in this way: morality is in its essence cosmic, but in its orientation, it is anthropocentric. The components of the moral structure of a gifted personality are, in the opinion of the researcher, the deep truthfulness of thinking, the sincerity of cognitive processes, the aspiration, the inexorable nature of the categorical imperative of morality.

The peculiarities of the religiousness of a gifted personality are also considered by the scientist through the prism of nationality, in some cases equating it with the notion of "blood" (H. Heine). The scientist left most of the arguments about the psychological foundations of the religiosity of M. Gogol, defining the writer as a not only religious but also mystical character.

Consequently, the question of the role of spiritual values for the development of a literary gifted personality became the starting point of the scientist's reflection not only about the fate of culture, but also of all mankind.

Key words: spirituality, morality, psychology of religiosity, literary gifted personality, apperception, economy of human psychic energy.